

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.083.94

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2026.4/03>

Барсученко І. В.

<https://orcid.org/0009-0004-8643-6303>

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розкрито еволюцію становлення та розвитку державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні. Процес становлення суверенної України після ухвалення незалежності передбачав реалізацію низки антикорупційних ініціатив. Зокрема, було сформовано стратегічні напрями протидії корупції, що задекларували державну політику, спрямовану на подолання цього негативного чинника. Проте економічна криза на початку 90-х спровокувала появу нових корупційних схем. Вони пронизували не лише економіку та правоохоронні органи, але й поширилися на такі сфери, як освіта та релігія. Масштаби поширення корупції досягли критичного рівня, створюючи пряму загрозу економічній стабільності України та перетворившись на головний виклик для національної безпеки держави. Відтак, глибока системна криза 1990-х років значною мірою була зумовлена високим рівнем корупційності суспільних процесів. Цей чинник став наслідком хаотичної антикорупційної політики, фрагментарності законодавчої бази та відсутності цілісної державної стратегії протидії подібним кримінальним явищам. Критичне поширення корупції змусило державу розпочати боротьбу з нею, причому на кожному етапі ця політика мала свої специфічні риси. Еволюція державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні пройшла складний шлях від фрагментарних нормативних актів до створення цілісної системи спеціалізованих інституцій, таких як Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України (САП) та Вищого антикорупційного суду (ВАКС). Систематизація цього досвіду є надзвичайно актуальною сьогодні, оскільки вона дозволяє розробити ефективні механізми протидії корупції в сучасних умовах розвитку України. Виокремлено три етапи становлення та розвитку державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні, зокрема становлення (1991–2014 рр.); інституційної розбудови (2014–2022 рр.); цифрової трансформації та воєнної адаптації (з 2023 р. і до сьогодні). Встановлено, що еволюція державної антикорупційної політики України пройшла складний шлях від формальних декларацій до створення однієї з найбільш інноваційних цифрових систем моніторингу в Європі.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, протидія корупції, державна політика, еволюція, етапи.

Постановка проблеми. Питання запобігання та протидії корупції залишається одним із ключових пріоритетів державного управління в Україні, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану та стратегічного курсу на членство в Європейському Союзі. На сучасному етапі держава здійснює перехід до системної проактивної політики, в основі якої лежить цифровізація державних послуг та доказове управління на основі аналізу великих

даних. Проте виклики воєнного часу вимагають адаптації існуючих механізмів, зокрема у сферах оборонних закупівель, енергетики та масштабної відбудови країни, де корупційні ризики залишаються критично високими. Посилення внутрішньої стійкості антикорупційної системи є надзвичайно необхідним не лише для збереження довіри міжнародних партнерів, але й для забезпечення стабільності публічного управління в умовах агресії.

Окрему значущість становить аналіз нової Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки, проект якої був представлений НАЗК у квітні 2026 року. Цей документ визначає вектори розвитку на наступні п'ять років, фокусуючись на секторальних реформах у найбільш уразливих галузях з метою досягнення стандартів доброчесності, що відповідають критеріям держав-членів ЄС. Таким чином, дослідження еволюції та перспектив антикорупційної політики дозволяє не лише систематизувати історичний досвід реформ, але й виробити науково обґрунтовані рекомендації для успішної імплементації нових стратегічних рішень у післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дану проблематику досліджували такі науковці як Н. Глушенко, Є. Зозуля, О. Кладченко, В. Любавіна, К. Наумчук, Р. Половинкіна, І. Продан, Н. Савенко, О. Савченко та інші. Незважаючи на значний обсяг напрацювань, еволюція державної антикорупційної політики в Україні все ще потребує детальнішого аналізу. Ґрунтовне вивчення недоліків минулих етапів є надзвичайно важливим для їх усунення в майбутньому, особливо в контексті післявоєнного відновлення країни.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття еволюції становлення та розвитку державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Протягом усієї історії незалежної України системна корупція залишається критичною загрозою для основ державності. Сучасний етап розвитку країни демонструє, що комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників продовжує стимулювати зростання корупційних проявів та організованої злочинності. Ці деструктивні явища фактично інституціоналізувалися, ставши невід'ємним, хоч і негативним, елементом повсякденного суспільного життя. Дослідження еволюції розвитку корупції в Україні свідчить, що вона стала результатом глибоких політичних та соціально-економічних трансформацій, що створили умови для виникнення системних проблем, характерних і для інших країн у стані переходу. Брак ефективного контролю за доходами посадовців, закритість владних процесів на всіх рівнях та недосконала законодавча база зумовили безпрецедентне поширення системної корупції. Це явище фактично стало невід'ємною частиною суспільно-політичного життя країни, що вивело антикорупційну діяльність у розряд пріоритетних завдань для всієї вертикалі влади.

Як зазначає Є. Зозуля, «необхідність докорінних змін у цій сфері зумовлена тим, що корупція в Україні впродовж нетривалого часу набула ознак системного явища і стала значною загрозою соціально-економічному прогресу, національній безпеці, демократії, реалізації принципу верховенства права і становленню громадянського суспільства» [1, с. 77].

Загалом, варто відмітити, що еволюція державної антикорупційної політики України пройшла шлях від формального визнання проблеми до створення однієї з найпрогресивніших у Європі систем стримувань і противаг. У період 1991–2014 років антикорупційні заходи мали переважно декларативний характер, що призвело до глибокої інституційної корупції та «захоплення держави» олігархічними групами. Переломним моментом став 2014 рік, коли під тиском громадянського суспільства та міжнародних партнерів було закладено фундамент сучасної системи (НАБУ для розслідування топ-корупції, САП для нагляду за цими справами та НАЗК для превенції). Завершальним етапом інституціоналізації став запуск ВАКС у 2019 році, що дозволило завершити розвиток антикорупційного правосуддя. Однак, в наукових джерел немає одностайної думки науковців стосовно етапів становлення та розвитку державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні.

Так, А. Кладченко виділяє такі етапи розвитку антикорупційної політики нашої держави: «1. Доконституційний етап становлення антикорупційного законодавства України (1991–1996 рр.). 2. Конституційний етап становлення антикорупційного законодавства України (1996–2004 рр.). 3. Реформаційний (сучасний) етап еволюції антикорупційного законодавства (2005 р. – по даний час)» [2]. Проте, на нашу думку, цей підхід зосереджений переважно на теоретико-правовому аспекті, фактично залишаючи поза увагою історико-правовий контекст еволюції законодавства.

Р. Ю. Половинкіною запропоновані наступні етапи: «1. Загальний етап (пострадянський, 1991–1995 рр.). 2. Спеціальний етап (1995–2006 рр.). 3. Етап емпіментации норм міжнародного права (2006–2014 рр.). 4. Сучасний етап (інституційний, 2014 р. – по даний час). Першому етапу притаманні декларативні заходи боротьби з корупцією, які відображались у формі державних програм, планів, концепцій, стратегій. Наступний етап ознаменувався прийняттям спеціального Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 16.11.1995 р., що стало підтвер-

дженням неефективності попередніх методів. Адаптація міжнародного права мала позитивну динаміку в боротьбі з корупцією, оскільки його норми зобов'язували держав-учасниць у своєму внутрішньому законодавстві створити дієві правові засоби захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних діянь. Створення якісно нових органів державної влади зі спеціальними повноваженнями підтверджує прагнення нашої держави до вироблення чіткої політики щодо подолання хабарництва» [3, с. 23–24]. Схожу думку наводить І. О. Продан, яка визначила п'ять періодів: «1) 1991–1995 рр. – формування основ антикорупційної політики в Україні; 2) 1995–2006 рр. – формування органів державного управління і законодавчих основ антикорупційної політики в Україні; 3) 2006–2014 рр. – імплементація міжнародної інституціоналізації антикорупційної політики в українські політичні інституції; 4) 2014–2022 рр. – трансформація законодавства та впровадження новітніх антикорупційних інституцій у сфері антикорупційної політики у контексті євроінтеграційних зобов'язань; 5) особливості формування і реалізація антикорупційної політики в умовах воєнного стану в Україні» [4, с. 65]. На нашу думку, даний підхід містить методологічні недоліки, зокрема використання неоднорідних критеріїв для виділення етапів та дискусійні хронологічні межі. Додатково, підхід характеризується термінологічною неточністю, надмірною ідеалізацією результатів адаптації міжнародного права та звуженням сучасної антикорупційної політики лише до подолання хабарництва.

Н. Савенко та В. Любавіною пропонують наступну періодизацію: «початковий (1991–2011 рр.); перехідний (2011–2014 рр.); реформаторський (з 2014 до сьогодні). На першому етапі, законодавство щодо корупційних діянь в Україні було несформованим, з недоліками визначення видів корупції, суб'єктів відносин у цій сфері та відповідальності за корупційні правопорушення. Другий етап ознаменувався прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», який регулював відносини у цій сфері. На третьому етапі спостерігалися позитивні зміни в нормативно-правовому регулюванні протидії корупції» [5, с. 55–56]. На нашу думку, недоліками даного підходу можна вважати надмірне узагальнення (20-річний цикл) та суто формальний підхід, який оцінює антикорупційну політику лише за фактом наявності законів, не враховуючи політичний контекст та ефективність їх виконання.

В свою чергу, К. М. Наумчук пропонує виокремлювати такі етапи: «етап зародження державної антикорупційної політики (1991–1995 рр.); етап становлення та формування загальних положень державної антикорупційної політики (1996–2003 рр.); етап первинної імплементації міжнародних підходів до державної антикорупційної політики (2004–2014 рр.); етап розвитку інституційного забезпечення державної антикорупційної політики та активізації подальшої імплементації міжнародних підходів до державної антикорупційної політики (2015 р. – дотепер)» [6, с. 159–160]. Слід відзначити, що даний підхід є більш структурованим за попередні, але він залишається «поверхневим», оскільки оцінює лише офіційно проголошені напрями, не враховуючи періоди політичної реакції та реальну ефективність прийнятих законів.

Варто погодитися з думкою Н. Глуценка, яка стверджує, що «структурні елементи антикорупційної політики України, які формувалися в декілька етапів починаючи з 1991 року, при цьому етап розвитку інституційного забезпечення державної антикорупційної політики та активізації подальшої імплементації міжнародних підходів до державної антикорупційної політики триває дотепер» [7, с. 353].

Таким чином, розкривши різні думки науковців стосовно етапів становлення та розвитку державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні необхідно навести власне бачення даної проблематики. Так, на нашу думку, серед головних етапів розвитку антикорупційної політики України варто виокремити:

I етап – становлення (1991–2014 рр.). Це період фрагментарного законодавства, де основними заходами були декларативні програми та концепції без чітких індикаторів виконання. Корупція в цей час набула системного характеру, ставши загрозою національній безпеці.

II етап – інституційна розбудова (2014–2022 рр.). Після ухвалення пакету антикорупційних законів у жовтні 2014 року було сформовано сучасну інфраструктуру: НАЗК, НАБУ, САП, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) та ВАКС.

III етап – цифрова трансформація та воєнна адаптація (з 2023 р. і до сьогодні). Протягом даного періоду відбувся перехід до моделі управління на основі даних, а також впроваджено інформаційну систему моніторингу державної антикорупційної політики. Узагальнимо дані етапи у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика етапів еволюції становлення та розвитку державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні

Параметр	Етап становлення (1991-2014)	Етап інституційної розбудови (2014-2022 рр.)	Етап цифрової трансформації та воєнної адаптації (з 2023 р. і до сьогодні)
Ключовий документ	Окремі закони, концепції	Антикорупційна стратегія 2021–2025	ДАП 2023–2025; Стратегія 2026–2030
Мета	Декларативні заходи	Створення спеціальних органів (НАБУ, НАЗК)	Цифровізація
Основний інструмент	Паперова звітність	Електронне декларування	Інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики
Взаємодія з ЄС	Формальна співпраця	Виконання вимог безвізу	Повна інтеграція до стандартів ЄС
Статус прозорості	Закритість реєстрів	Відкриті дані (Prozorro)	Прозоре відновлення (Dream, Prozorro)

Дані таблиці 1 демонструють поступовий перехід від кількісного накопичення нормативно-правової бази до якісної зміни методів реалізації політики. Особливої уваги заслуговує перехід від паперової звітності, яка була малоефективною та непрозорою, до впровадження інтелектуальних систем моніторингу (наприклад, інформаційної системи моніторингу реалізації державної антикорупційної політики та використання алгоритмів штучного інтелекту). Це підтверджує, що еволюція антикорупційної політики України на сучасному етапі відбувається в напрямі максимальної цифровізації, що мінімізує людський фактор і корупційні ризики у сфері публічного управління. Таким чином, сформована система не лише відповідає вимогам сучасності, але й створює надійне підґрунтя для імплементації стандартів Європейського Союзу в межах майбутньої Стратегії 2026–2030 років.

В цілому державна антикорупційна програма (ДАП) на 2023–2025 роки стала унікальним інструментом управління, оскільки вперше в історії України поєднала стратегічне планування з жорсткими цифровими індикаторами моніторингу. Основна цінність програми полягала не лише у боротьбі з наслідками, а у викориненні самих причин корупції через дерегуляцію та цифровізацію. Проте реалізація програми в умовах повномасштабної агресії зіткнулася з об'єктивними труднощами, зокрема із закритістю окремих реєстрів та ризиками в оборонних закупівлях, що вимагали оперативного корегування планів. Використання ІТ-системи моніторингу ДАП дозволило суспільству та міжнародним донорам у реальному часі відстежувати прогрес кожного міністерства, що стало потужним запобіжником проти саботажу реформ на середній ланці державного управління.

В даному контексті варто погодитися з думкою О. Савченко, яка вважає, що «історичний досвід свідчить про те, що корупція є складним і багатограним явищем, яке не можна подолати лише шляхом каральних заходів. Для ефективної боротьби з нею потрібен комплексний підхід, що включає етичне виховання, формування у нації духу нульової толерантності та сприйняття корупції» [8, с. 12].

Таким чином, майбутній розвиток антикорупційної політики України визначається новою Антикорупційною стратегією на 2026–2030 роки. Цей документ фокусується на інтеграції антикорупційних стандартів Європейського Союзу (*acquis communautaire*) в українське законодавство. Пріоритет зміщується на 16 стратегічних сфер, серед яких важливими є оборона, відновлення зруйнованої інфраструктури, енергетика та судова система. Новий етап політики передбачає активне впровадження штучного інтелекту для автоматичного виявлення конфлікту інтересів та аналізу декларацій, що має нівелювати людський фактор у перевірках. Окремий акцент зроблено на розбудові культури доброчесності в приватному секторі та академічному середовищі, зокрема через імплементацію Закону «Про академічну доброчесність». Таким чином, стратегія до 2030 року має на меті не просто зменшити рівень корупції, а зробити доброчесність важливим стандартом поведінки для кожного громадянина та бізнесу.

Висновки. Отже, еволюція державної антикорупційної політики України пройшла складний шлях від формальних декларацій до створення однієї з найбільш інноваційних цифрових систем моніторингу в Європі. Проведений аналіз засвідчив, що сучасна антикорупційна система, представлена НАЗК, НАБУ, САП та ВАКС, довела свою

інституційну стійкість навіть в екстремальних умовах воєнного стану. Головним досягненням останніх років став перехід до моделі управління на основі даних, що дозволило автоматизувати контроль за реалізацією Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки та забезпечити безпрецедентний рівень прозорості у сфері публічних закупівель.

Важливим напрямом розвитку стало стратегічне планування на період до 2030 року, яке фокусується на повній синхронізації українського законодавства з антикорупційними стандартами Європейського Союзу. Ухвалення Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки ознаменувало новий етап, де головну увагу зосереджено на запровадженні превентивних заходів в найбільш вразливих секторах, таких як оборонно-промисловий комплекс, енергетика та відбудова інфра-

структури. Використання інструментів штучного інтелекту для аналізу корупційних ризиків та впровадження стандартів академічної доброчесності свідчать про формування комплексної системи прозорості, яка охоплює як державний сектор, так і бізнес-середовище.

В цілому, успіх подальшої трансформації залежить від збереження незалежності антикорупційних органів та подальшої цифровізації державних сервісів. Україна вже довела здатність не лише реформувати власну систему, але й створювати унікальні цифрові рішення, що можуть стати прикладом для інших країн. Завершення еволюційного переходу до повної інтеграції в європейський антикорупційний простір до 2030 року має стати надійним гарантом невідворотності демократичних змін та ефективного післявоєнного відновлення держави.

Список літератури:

1. Зозуля Є. В. Становлення антикорупційної системи України (організаційно-правові заходи). *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № (2). С. 75–82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-83-75-82>.
2. Кладченко А. Становлення та розвиток сучасного антикорупційного законодавства України: теоретико-правове дослідження: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Івано-Франківськ: Приватний вищий навчальний заклад «Університет Короля Данила», 2018. 230 с.
3. Половинкіна Р. Ю. Етапізація та періодизація антикорупційного законодавства України. *Держава та регіони*. 2019. № 3 (65). С. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-3-4>.
4. Продан І. Становлення антикорупційної політики в Україні: етапи та характеристика. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2025. № 4 (68). С. 63–67. DOI: [https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.4\(68\).349148](https://doi.org/10.20535/2706-5626.2025.4(68).349148).
5. Савенко Н. С., Любавіна В. П. Розвиток антикорупційного законодавства за часів незалежності України. *UNIVERSUM*. 2024. № 07. С. 53–59.
6. Наумчук К. М. Державна антикорупційна політика України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2(104). С. 156–162. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-156-162](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-156-162).
7. Глущенко Н. В. Антикорупційна політика України: виклики та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. № 88. С. 349–354. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.47>.
8. Савченко О. М. Виникнення та протидія корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 6. С. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-6-2>.

Barsuchenko I. V. EVOLUTION OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF PREVENTION AND COMBATING CORRUPTION IN UKRAINE

The article reveals the evolution of the formation and development of state policy in the sphere of prevention and combating corruption in Ukraine. The process of forming a sovereign Ukraine after independence provided for the implementation of a number of anti-corruption initiatives. In particular, strategic directions for combating corruption were formed, which declared a state policy aimed at overcoming this negative factor. However, the economic crisis in the early 90s provoked the emergence of new corruption schemes. They permeated not only the economy and law enforcement agencies, but also spread to such areas as education and religion. The scale of the spread of corruption reached a critical level, creating a direct threat to the economic stability of Ukraine and becoming the main challenge to the national security of the state. Thus, the deep systemic crisis of the 1990s was largely due to the high level of corruption in social processes. This factor was a consequence of chaotic anti-corruption policy, fragmentation of the legislative framework and the absence of a coherent state strategy for combating such criminal phenomena. The critical spread of corruption forced the state to begin the fight against it, and at each stage this policy had its own specific features. The evolution

of state policy in the field of preventing and combating corruption in Ukraine has gone a difficult path from fragmentary regulatory acts to the creation of a coherent system of specialized institutions, such as the National Agency for the Prevention of Corruption (NACP), the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU), the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office of Ukraine (SAP) and the High Anti-Corruption Court (HACC). The systematization of this experience is extremely relevant today, since it allows developing effective mechanisms for combating corruption in the current conditions of Ukraine's development.

The approaches of various scholars regarding the periodization of the formation and development of state policy in the field of preventing and combating corruption in Ukraine are analyzed. Three stages of the formation and development of state policy in the field of preventing and combating corruption in Ukraine are distinguished, in particular, formation (1991–2014); institutional development (2014–2022); digital transformation and military adaptation (from 2023 to the present). It is established that the evolution of the state anti-corruption policy of Ukraine has gone a difficult path from formal declarations to the creation of one of the most innovative digital monitoring systems in Europe.

Key words: corruption, prevention of corruption, combating corruption, state policy, evolution, stages.

Дата першого надходження статті до видання: 30.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026